

חירות – חלק א' - הכוזרי

לסיום חג הפסח נעסוק בשאלה יסודית - מהי חירות? האדם החופשי לעשות את כל העולה על רוחו נחשב בן חורין? נלמד מספר מקורות בנושא.

בספר הכוזרי מלך כוזר תמה על החבר כאשר מביע את רצונו לעלות לארץ ישראל.

"אמר הכוזרי: לפנים היית בוחר בחירות, ואני רואה אותך עתה שאתה רוצה להוסיף עבדות וחובות שתהיה חייב בהם כשתדור בארץ ישראל, ממצות שאין אתה חייב בהם הנה.

(ספר הכוזרי מאמר ה, כד)

המלך לא מבין מדוע הוא רוצה לעלות לארץ ישראל. עצם העליה לארץ מחייב את האדם במצוות התלויות בארץ דבר שאינו מצווה האדם אשר גר בניכר. מדוע החבר רוצה לשעבד את עצמו יותר ולהוסיף על עצמו חובות, דבר המגביל את חירותו של האדם.

בחבר עונה לו:

"אבל אני מבקש החירות מעבדות הרבים, אשר אני מבקש רצונם ואיננו משיגו, ואפילו אם אשתדל בו כל ימי חיי, ואילו הייתי משיגו לא היה מועיל לי, רצוני לומר עבדות בני אדם ובקשת רצונם. ואבקש עבדות אחר, יושג רצונו בטורח מעט (= אין עשיית המצוות דורשת טורח רב מן האדם) והוא מועיל בעולם הזה ובבא (ובעולם הבא), והוא רצון האלהים, ועבודתו הוא החירות האמתית, וההשפלה לו הוא הכבוד על האמת"

(שם כה)

החבר מחדש שמה שרוב בני האדם קוראים חירות אינו אלא שיעבוד. אדם הרודף אחרי הנאות עצמו ומבקש את תאוות היצר, איננו בן חורין. להיפך - הוא משועבד ליצר הרע. החירות היא עשיית רצון ה'. גם אם נראה באופן חיצוני שהאדם מגביל את עצמו יותר ומתחייב ביותר מצוות ומעשים, דבר המשעבד את האדם, אין זה נכון כי עבודתו היא החירות האמתית.

רבי יהודה הלוי מרחיב נקודה זו בשירו עבדי הזמן:

עבדי זמן עבדי עבדים הם -
עבד אדני הוא לבד חפשי:
על פן בקבוק כל-אנוש חלקו
"חלקי אדני!" אגרה נפשי"

מחר נראה את דברי המהר"ל בנושא החירות.

חירות – חלק ב' – המהר"ל

חודש ניסן הוא החודש הראשון, וזו היתה המצוה הראשונה בה נצטוו בני ישראל. אך מדוע דווקא בחודש הראשון היתה צריכה להיות הגאולה? המהר"ל מסביר שהגאולה, היציאה מן השיעבוד, היא צריכה להיות דווקא בחודש הראשון:

"החדש הזה לכם ראש חדשים ראשון הוא לכם לחדשי השנה ... יש לך לדעת כי חודש ראשון יותר מיוחד לגאולה, כי כל נמצא הוא ברשות עצמו בעצם, כי מצד עצם הנמצא אין ראוי להיות תחת יד אחר, כי אם בעלי חיים שאינם מדברים, שאלו דוקא מצד עצמם בבריאותם ראויים שיהיו תחת האדם, אבל השיעבוד בא במקרה. וכל עצם הדבר הוא ראשון למה שבמקרה ומה שבמקרה מאוחר, ולכך ראוי שיצאו לחירות שיבאו ברשות עצמם בחדש הראשון, כי זה דבר ראשון שיהיה הנמצא ברשות עצמו כי זה מצד עצם הנמצא שהוא ראשון למה שבמקרה, והבן הדברים האלו מאוד כי הם עיקר גדול מאוד... כי אין מיוחד לגאולה רק הראשון"

[גבורות ה' פרק לה]

שיעבוד הוא שאין הדבר ברשות עצמו אלא נתון תחת יד אחר. המהר"ל מוסיף המהר"ל שגם כאשר אדם תלוי במשהו הוא משועבד. הגאולה היא שיחרור מכל השיעבודים, חירותו של האדם היא יציאה מכל מה שהוא משועבד אליו. בכך המהר"ל מסביר מדוע גאולת ישראל הייתה דווקא בחודש הראשון, כיון שהמספר אחד מציין את עצמיות הדבר, ללא תלות בגורמים אחרים: כשאנו מתבוננים בתהליך, אנו רואים שלכל שלב יש סיבה מדוע הוא הגיע - כל שלב תלוי בשלב שלפניו. כך גם במספרים - המספר השלישי הוא שלישי כי הוא הגיע אחרי שתיים והמספר שתיים הוא שני כי הוא הגיע אחרי אחד, והוא תלוי במספר שלפניו, והמספר שלפניו הוא בעצם ה'סיבה' לכך שהוא הגיע. רק למספר אחד אין סיבה מדוע הוא הגיע, הוא איננו תלוי בשום גורם, הוא הסיבה לעצמו. לכן ישראל נגאלו בחודש הראשון המורה עצמיות וגאולה, יציאה מכל השיעבודים, שאין הוא תלוי בשום דבר חיצוני אלא הוא לעצמו.

יוצא אם כן שלפי המהר"ל חירות היא עצמיות.

חירות – חלק ג' – המהר"ל

בפרק הבא מוסיף ומבאר המהר"ל עוד הגדרה חשובה במושג חירות. המצוה לאכול בליל הפסח מצה, שהיא עשויה רק מקמח ומים שלא הספיקו להחמיץ.

"שעיקר המצה מורה על הגאולה כמו המרורים שמורה על שעבוד. כי המרירות מורה שעבוד, לפי שהאדם מתפעל מן המרירות כמו שמתפעל המשועבד, לכך המרורים מורים על השיעבוד. וכן המצה שנקראת מצה בשביל שאין בה טעם כלל והאוכלה לא יקבל שום התפעלות, ורבותינו ז"ל שמשו בלשון מצה על דבר שאין בה טעם כלל לקרא אותו בשם מצה, שקראו 'שלא מליח ולא קמיח ולא עפיץ' - מצה (שבת ע"ט ע"א), בשביל שאין בו דבר כלל, לפיכך המצה היא על חירות, שכך הוא ענין החירות שאין בו התפעלות כלל. וכמו שהשעבוד נרמז במרור על שם המרירות המופלג המורה על שעבוד, כי כל מרור האוכלו מתפעל מן מרירתו, כך מורה המצה על חירות שאין בה התפעלות זהו ענין החירות בעצמו"

[גבורות ה' פרק לו]

החירות היא שהאדם הוא לעצמו ולא מושפע מן הסביבה, אין הסביבה מחייבת את האדם לפעול אלא הוא המחליט. המרור מסמל את השיעבוד, את הקושי, לא רק בעבודת המרה לאדם אלא גם שהשיעבוד משפיע על האדם מבחוץ, וכך טעם המרור משפיע על האדם. המצה שהיא רק קמח ומים בלי טעם מורה על החירות, שאין האדם מושפע מדבר שהוא חיצוני אליו, הרצון שלו הוא שקובע איך הוא יפעל ומה יעשה.

המהר"ל מוסיף ומסביר בטעם המצה"

"ועוד פרשנו כי המצה פשוטה שהרי אין בה שאור, וכל דבר שהוא פשוט מבלי שמצטרף אליו דבר הוא ענין החירות, שהרי המשועבד יש בו צירוף שהוא מצטרף אל אשר הוא אדון לו משעבד בו, ומי שהוא בן חורין עומד בעצמו אין לו צירוף כלל רק עומד בעצמו, ולפיכך ראוי מי שיצא אל החירות אל המצה שהיא פשוטה מבלי צירוף שאור, וזה בעצמו לשון מצה שבא על דבר שהוא פשוט. ואסר החמץ שיש בו צירוף שאור. ודברים אלו בארנו למעלה גם כן"

דבר מהותי נוסף במצה הוא היות המצה ללא שאור או שמרים. המצה היא לשלעצמה, רק היא בלי התערבות כלל של גורם חיצוני. החמץ הוא תוספת, התערבות חיצונית לקמח ולמים. החירות האמיתית היא שהאדם הוא אדון לעצמו בלי כל תוספת או התערבות חיצונית.

אם כן, היום למדנו שלפי המהר"ל חירות פירושה היות האדם לעצמו ללא השפעה או התערבות חיצונית.

חירות – חלק ד' – המהר"ל

בספר תפארת ישראל מסביר המהר"ל מדוע דווקא התורה היא זו שנותנת חירות לאדם.

"והלוחות מעשה אלקים והמכתב מכתב אלקים חרות על הלוחות" אל תקרי "חרות", אלא 'חירות'. רבי יהודה, ורבי נחמיה, ורבנן; רבי יהודה אומר, חירות מן מלאך המות. רבי נחמיה אומר, חירות מן המלכיות. ורבנן אמרי, חירות מן היסורין,

ודרשו 'אל תקרי "חרות", אלא 'חירות' ... לומר, כי כל שְׁקָל הוא ציור שכלי (-המחשבה היא דבר רוחני, שכלי). והפרש יש בין שְׁקָל האדם לתורה השכלית. כי אף שהאדם נמצא בשכלו ציור הדברים, אין דבר זה כמו שהוא ציור השכל בתורה. כי ציור שְׁקָל האדם, מפני שהוא בחומר, אי אפשר שיהיה שְׁקָל ברור, שהרי הוא בחומר. ומפני זה נאמר "חרות על הלוחות", והיה המכתב בשני עבריהם... שהוא כתב הלוחות, לפי שציור השכלי שבתורה הוא ברור לגמרי. ובפרט כתב הלוחות, כי למעלתם הם עוד יותר רחוקים מן החמרי לגמרי, ולכך היה כתב הלוחות בפרט משני עברי הלוחות. ודבר זה ברור מאד. ולכך דרשו 'אל תקרי "חרות" אלא 'חירות'. כי דבר זה בעצמו מה שציור השכלי שבתורה הוא שְׁקָל ברור, במה שהוא נקי מסולק מן החמרי לגמרי, ואינו כמו שְׁקָל האדם שהוא עומד בחומר. ומפני זה מסולקת התורה מן החמרי, אשר בו דבק ההעדר. והוא חירות מן ההעדר, שהוא מלאך המות, שההעדר הוא דבק וכרוך בחומר. ודעת רבי נחמיה 'חירות מן המלכיות' הם מתנגדים לישראל תמיד. וידוע כי ההתנגדות הוא מפני כי ישראל הם נבדלים, ומכחישי ה' הם חמריים. ודבר זה כבר בארנו פעמים הרבה מאד. ומפני זה אמר, שמי שעוסק בתורה, שהוא שכל נבדל מן החומר, אין שולטין בו המלכיות, שכה שלהם חמרי, ולכך הוא חירות מן המלכיות. ודבר זה גם כן מבואר. ולדעת רבנן, אין היסורין שולטין בו. וידוע כי היסורים הם מפאת החומר בלבד, כי הצורה אין מקבלת שנוי"

[תפארת ישראל פרק מז]

שיעבודו של האדם נובע מהיותו חומרי. החומר כופה על האדם לא להיות הוא עצמו אלא משועבד לתאוות וליצר הרע. הרוח לעומת זו חופשיה ולא מוגבלת. ככל שהאדם יותר רוחני הוא פחות משועבד לחומר, וממילא נהיה יותר בן חורין. השכל האנושי בהיותו בגוף האדם מושפע הוא מהחומר, אין הוא זך ונקי מההשפעות הגוף וממילא גם השכל משועבד במידת מה ליצר האדם. התורה היא השכל העליון, והיא נקיה מכל השפעה ושיעבוד, שהרי היא קדמה לעולם. לכן התורה יכולה להוביל את האדם לחירות המוחלטת, לחופש האמיתי, להיות האדם הוא עצמו ולא נגרר ומשועבד לגוף.

ישנם שלושה דברים עיקריים שמשעבדים את האדם: האחד הוא מלאך המוות, האדם משועבד לחיים בעולם הזה, אין הוא אדון לעצמו שיחיה לנצח. השני הוא המלכיות, הגויים מסביב שמשעבדים את עם ישראל. השלישי הוא היסורין שבאים על האדם ומונעים ממנו לעשות את רצונו. התורה יכולה לרומם את האדם מעל לכל אותם שיעבודים, היא מביאה את האדם לחירות האמיתית כך שכל אותם דבר הכופים את האדם ומשעבדים אותו מתבטלים.

חירות – חלק ה' – הרב קוק

הרב קוק במאמר לפסח מבאר שהחירות איננה הצד החיצוני המשעבד את האדם, אלא השאלה היא אם רוחו של האדם משועבדת או שהיא בת חורין.

"החירות שאנו מתרשמים בה ביותר בליל התקדש חג של זמן חירותנו, בעת אשר גם בעצם ימי הגלות והשעבוד לא חדלנו מלהביע את התגעגעותנו אליה באמרנו "השתא עבדי לשנה הבאה בני חורין"... כיצד אנחנו צריכים להבין את אותה החירות המיוחדת שלנו וכיצד יהיה אפשר לנו להסתגל אליה במציאות החיים... ההבדל שבין העבד ובן החורין, איננו רק הבדל מעמדי, מה שבמקרה זה הוא משועבד לאחר, וזה הוא בלתי משועבד. **אנו יכולים למצא עבד משכיל שרוחו הוא מלא חירות, ולהיפוך, בן חורין שרוחו הוא רוח של עבד.** החירות הצביונית היא אותה הרוח הנשאה, שהאדם וכן העם בכללו מתרומם על ידה, להיות נאמן להעצמיות הפנימית שלו, להתכונה הנפשית של צלם אלקים אשר בקרבנו, ובתכונה כזאת אפשר לו להרגיש את חייו בתור חיים מגמתיים שהם שווים את ערכם. מה שאין כן בבעל הרוח של העבדות, שלעולם אין תוכן חייו והרגשותו מעורים בתכונתו הנפשית העצמית כי אם במה שהוא יפה וטוב אצל האחר השולט עליו איזה שליטה שהיא, בין שהיא רשמית בין שהיא מוסרית, במה שאותו האחר מוצא שהוא יפה ושהוא טוב. ואנחנו כבושי הגלות, שכל כך הרבה מאות בשנים היינו משועבדים בידי אדונים קשים, לולא פנימיות נשמתנו העליונה הספוגה רוח של חירות, רוח של הכרה עצמית פנימית "חרות על הלוחות, אל תקרי חרות אלא חירות", לולא זאת המתנה הנפלאה שלנו שנתנה לנו מאז, בעת צאתנו לחירות עולם מיד פרעה מלך מצרים, לולא זאת, היתה הגלות יכולה להפך רוחנו בקרבנו לרוח של עבדים. אבל הננו מפגינים בזה ברוח לב, בחג זמן חירותנו, כי באמת הננו חשים את עצמנו בני חורין בעצם מהותנו, והשאיפה הנאצלת שלנו אל הטוב ואל הנשגב היא אצלנו השאיפה העצמית שלנו, שאנו חשים ברוחנו פנימה מה הוא הטוב ומה הוא הנעלה"

[מאמרי הראי"ה חירותנו]

חירות איננה השאלה אם האדם משועבד למישהו, האם האדם הוא עבד או שהוא אדון לעצמו. הרי יש עבד שרוחו מלא חירות, ולהיפך - בן חורין שרוחו רוח עבד. החירות היא אותה הרוח שיש לאדם, אם האדם שואף לעצמיות שלו להיות הוא עצמו, הוא מלא חירות, אך אם שאיפות האדם הם חיצוניות לאדם - הוא שואף להיות אדם אחר או לעשות דבר שמישהו אחר קבע, אין הוא בן חורין אלא עבד גם אם בפועל אין אדון שמשעבד אותו.

לסיכום:

הכוזרי לימד אותנו שחירות איננה שיחרור האדם מהמגבלות ומהחובות. חירות היא שהאדם יהיה הוא עצמו, מי שהוא באמת, ולא יגרר אחרי רצונותיהם של אחרים או תאוותיו.

המהר"ל לימד אותנו שכל שיעבוד חיצוני או אפילו תלות בדבר שהוא איננו האדם עצמו, יש בו שיעבוד. הגאולה היא מצב שבו אין האדם תלוי בשום דבר אלא הוא לעצמו. דבר זה הוא לומד מהמצה שאין לה טעם כלל וגם שהמצה נעשית אך ורק מקמח וממים ללא שום שאור או תוספת, המסמל את האדם שהוא בן חורין, האדם אשר לא מושפע מדברים אחרים, לא מושפע מהסביבה.. החירות האמיתית היא שהאדם יהיה הוא עצמו בלא שום תוספת חיצונית.

הרב קוק מוסיף שגם אם האדם בפועל משועבד, אין זה משנה את החירות שלו. עיקר החירות הוא חירות הרוח והמחשבה. אדם השואף לטוב, בעל רצונות להיות הוא עצמו ולא משהו אחר, הוא בן החורין האמיתי.

יום העצמאות – תהילים מזמור קז – חלק א'

התפילה החגיגית של יום העצמאות נפתחת במזמור קז בתהילים הפותח בפסוק: "הֲדוּ לֵה' כִּי טוֹב כִּי לְעוֹלָם חֶסֶד". פסוק זה כולל בתוכו את העניין המרכזי שבציון יום העצמאות – הודיה לקב"ה על הניסים שעשה עמנו ועל כך שזכינו לראות עין בעין את השלב הראשון של שיבת עם ה' לציון.

בהמשך המזמור מתוארים ארבעה סוגים של חסדים שהקב"ה עושה לבני האדם ואת ההודיה לה' שבאה בעקבותם. לכן מפסוקים אלו לומדת הגמרא את דיני ברכת הגומל:

"ארבעה צריכין להודות - יורדי הים, הולכי מדברות, ומי שהיה חולה ונתרפא, ומי שהיה חבוש בבית האסורים, ויצא"

(ברכות נד:)

ארבעת הדברים רמוזים במזמור:

הולכי מדבריות – "תַּעַז בַּמִּדְבָּר בִּישִׁימוֹן דָּרַךְ עִיר מוֹשֵׁב לֹא מֵצָאוּ... וַיִּדְרִיכֶם בְּדֶרֶךְ יְשָׁרָה לְלַקֵּת אֶל עִיר מוֹשֵׁב"

היוצא מבית האסורים – "יִשְׁבֵי חֹשֶׁךְ וְצַלְמוֹת אֲסִירֵי עֵנִי וּבְרָזְלִים... יוֹצִיאֵם מִחֹשֶׁךְ וְצַלְמוֹת וּמוֹקְרוֹתֵיהֶם יִנְתַּק"

חולה שהתרפא – "אֲוִלִים מִדֶּרֶךְ פֶּשַׁעַם וּמַעֲוֹנוֹתֵיהֶם יִתְעַנּוּ: כָּל אֶחָד תִּתְעַב נַפְשָׁם וַיִּגְעוּ עַד שְׁעַרֵי מוֹת... יִשְׁלַח דְּבָרוֹ וַיִּרְפְּאֵם"

יורדי הים – "יִרְדֵי הַיָּם בְּאֲנִיּוֹת עֲשֵׂי מְלֶאכֶה בְּמִים רַבִּים" (תהלים קז, כג).

מטבע האנושות אנו נוטים לייחס למקרים שבשגרה, סיבות טבעיות. בכל יום, אלפי ימאים שבים ליבשה מהפלגות ארוכות באוקיינוסים - בעזרת אוניות מתקדמות. אלפי חולים נרפאים ממחלות קשות - בזכות מכשור מתקדם ורופאים מומחים. צבאות מנצחים במלחמות - בזכות אסטרטגיית לחימה, וצידוד לחימה מתקדם. לכן, קשה להגיע להכרה שגם המאורעות הרגילים בעולם נובעים מהשגחה אלוקית ומתוך כך להודות לה! כיצד ניתן להגיע לאמונה כזו? מחר נראה כיצד דוד המלך מלמד אותנו לראות את היד האלוקית שמנהיגה את המציאות.

יום העצמאות – תהילים מזמור קז – חלק ב'

אתמול שאלו איך ניתן להגיע לאמונה שהכל בהשגחה מה'.
האלשיך (פסוק לג) מסביר שהתשובה לכך נמצאת בהמשך המזמור:

"ישם נהרות למדבר ומצאי מים לצמאון: ארץ פרי למלחה מרעת ישבי בה: ישם מדבר לאגם מים וארץ ציה למצאי מים: וישב שם רעבים ויכוננו עיר מושב: ויזרעו שדות ויטעו כרמים ויעשו פרי תבואה"
(פסוקים לג – לז)

בפסוקים אלה דוד המלך מזכיר מאורעות גדולים כגון הפיכת הארץ הפורחת למדבר תושבי הארץ וכן להפך. בסקירה של מאורעות אלה קל יותר לראות את היד האלוהית שמנהיגה אותם. על כך אומר הפסוק החותם את המזמור: "מי חכם וישמר אלה ויתבוננו חסדי ה' " (תהילים קז, מג) ומבאר **המצודות דוד**:

"מי חכם - מי אשר נשאו לבו בחכמה וישמור בלבו אלה הדברים יהיו מתבוננים (מלשון הבנה) אליו חסדי ה' רצונו לומר בשום אלה הדברים על הלב יהיו נגלים אליו חסדי ה' ויבן אותם"

החכם מתבונן במאורעות הגדולים בהם קל לראות את ההשגחה האלוהית, ומתוך כך מתרגל להתבונן על המציאות בעמקות ולראות את יד ה' שמסתרת מאחורי חוקי הטבע. מתוך התבוננות זו "נגלים אליו חסדי ה'" – הוא מצליח לראות שגם מאחורי המקרים שבשגרה מסתרת השגחת ה' ועל כך ראוי להודות לה'.

טקטיקות הלחימה של מלחמת ששת הימים נלמדות באקדמיות הצבאיות בכל העולם, אולם אנו בתור אנשים מאמינים יודעים גם ש"מאת ה' היתה זאת היא נפלאות בעינינו" (תהילים קיח, כג). התנהלות מלחמות ישראל לוו בהשגחה אלוהית ישירה. מתוך תובנה זו שהקב"ה מוביל גם את התהליכים הטבעיים בעולם, מגיעים לשמחה והודיה לה': "זה היום עשה ה' נגילה ונשמחה בו" (שם, כד).
על פסוק זה מבאר המלבי"ם:

"זה היום אשר עשה ה', הוא מיוחד לה', ובו נגילה ונשמחה, בה' נשמחה, לא בהתשועה עצמה, כי עקר השמחה היא מה שנודע לנו שה' עמנו..."

מלבד השמחה הגדולה שבניצחון המלחמה, ישנה שמחה עמוקה יותר. לאחר אלפיים שנה של הסתר פנים, בהם היה נדמה חלילה שנזנחנו אל בין האומות, נושענו בחסדי ה' והתגלתה שוב ההבטחה הגדולה "כי לא יטש ה' עמו וינחלתו לא יעזב" (תהילים צד, יד). על פי זה השמחה ביום ירושלים וביום העצמאות היא בעלת משמעות כפולה: שמחה על התשועה הארצית במלחמה ושחרור המקומות הקדושים, ושמחה שורשית יותר על המשמעות הרוחנית שזכינו לראות שה' עמנו.